

1. Eessõna

Elektrisektoris on nii riiklikul, regionaalsel kui Euroopa tasandil viimase kümnendi jooksul toimunud väga olulised muudatused eesmärgiga luua üks üle-euroopaline integreeritud elektrisüsteem ja elektriturg, mis tagaks elektrienergia pideva kättesaadavuse taskukohase hinnaga, varustuskindluse, energiakasutuse tõhususe ning ühtlasi edendaks taastuvate energiaallikate kasutamist.

Kohalikul tasandil on üheks selliste arengute eestvedajaks süsteemihaldur Elering. 2010. aasta alguses toimus süsteemihalduri eraldamine Eesti Energia AS-ist ja Eleringist sai iseseisev elektrisüsteemihaldur. Eleringi iseseisvusest ja 1. aprillil 2010. aastal suurtarbijatele avatud Eesti elektriturust sai alguse paljude turuosalistega konkurentsipõhise elektrituru areng Eestis. Nüüdseks on Eesti osa kogu Euroopat Soomest Portugalini katvast elektriturust.

Praegu elame olukorras, kus Euroopa elektrisüsteemis on ees ootamas veelgi suurem üleminek. Taastuvate energiaallikate kasutuse järjepidev kasv, jaotusvõrkudega ühendatud hajatootmise olulisuse suurenemine ning uute turuosaliste lisandumine turule (energiaühistud, agregatorid jt.) on toonud uued võimalused, aga ka väljakutsed. Üks suurim väljakutse sellise muutuse juures on elektrisüsteemi tasakaalustamine igal ajahetkel. Kuna taastuvate energiaallikate tootmine on planeerimatu, siis on sellise süsteemi stabiliseerimiseks olulisel kohal süsteemi paindlikkuse edendamine, mis eeldab põhivõrguettevõtjate suuremat koostööd jaotusvõrguettevõtjatega.

Kiired muutused energiakandjate hindades on toonud elektri hinna volatiilsuse, mis on olnud ootamatu nii tarbijatele kui ka tootjatele. Eelkõige kiire maagaasi hinna tõus on viinud elektri hinna varasemast kõrgematele tasemetele. Kogu Euroopas arutletakse selle üle, kuidas tagada elektrienergia taskukohasus tulevikus nii kodutarbijale kui ka ettevõtetele. Lahenduse peavad tooma investeeringud sõltuvuse vähendamiseks fossiilsetest kütustest ning investeeringud energiatõhususse. Oluline on vältida kiirustatud sekkumist energiaturgude toimimisse, mille tagajärjeks võib olla investeerimiskindluse kadumine aastateks

ning halvemal juhul energiapuudus.

Eleringi avaldatav elektrituru käsiraamat annab ülevaate energiapoliitika kujunemisest Euroopa Liidus (EL) ja Eestis, sh kliimapoliitikast ja taastuvenergeetika arengusuundadest, Eesti elektrisüsteemist, selle osadest ja toimimisest, samuti regionaalsest elektriturust ning kauplemise reeglitest siinsel elektriturul ja elektrisüsteemi toimimiseks olulisest elektribilansi tagamisest.

Elekter on kaup, mille tähtsus ja tähendus ühiskonnas on väga suur ning kasvab pidevalt. Seda nii isikliku elukorralduse kui laiemalt riigi majandusarengu vaatenurgast. Elektri tootmine on samal ajal ka vaba turu tegevus, millel on omad kulud ja riskid. Elektrienergia, mille hind ei kata tootmise ja ülekandega seotud kulusid, osutub hiljem üldjuhul oluliselt kallimaks. Hoides elektri hindu kunstlikult tegelikest kuludes madalamal, selgub varem või hiljem elektri tegelik hind elektrisüsteemi töökindluse languse ja elektrikatkestuste näol.

Avatud elektriturg annab tarbijale valiku – tarbija saab otsustada selle üle, kes on tema elektri müüja ning millisest allikast tema tarbitud elektrienergia pärineb. Avatud elektriturg kindlustab lisaks efektiivsuse ja konkurentsiolukorra, mille tulemusena elektrit toodetakse kogu Euroopa tasandil seal, kus see on kõige kulutõhusam. Tihe konkurents annab turuosalistele signaali olla efektiivsed – signaali, mida suletud turg ei anna. Efektiivne elektriturg tagab investeeringud just sellistesse tootmisvõimsustesse, mis on keskkonna- ja julgeolekunõudeid arvestades kõige kulu- ja tehnoloogiaefektiivsemad.

Regionaalne elektriturg ei toimi ilma piisavate riikidevaheliste ülekandevõimsusteta. Erinevate turumehhanismide toetusel peaks elekter saama vabalt liikuda just sinna, kus hind on kõrgem. Eesti ja Soome vahel asuvad alalisvooluühendused EstLink 1 ja EstLink 2 on viimasel kümnendil taganud soodsa Põhjamaade elektri vaba liikumise Eestisse ja läbi Eesti kogu Baltikumi. 2016. aasta alguseks valmisid ka uued ühendused NordBalt Leedu ja Rootsi vahel ja LitPol Leedu ja Poola vahel, mis integreerisid Baltikumi elektrisüsteemi Kesk-Euroopaga.

Euroopa elektrituru toimimist reguleerivad üle-euroopalised võrgueeskirjad, millest esimene võeti vastu 2015. aastal. Võrgueeskirjad reguleerivad elektriturgu, ühendusi ja ka elektrisüsteemi talitlust. Sisuliselt on võrgueeskirjade näol tegemist ühiste reeglitega, mille eesmärk on harmoniseerida Euroopa elektriturgude reeglid, luues integratsiooni ja tõhusust.

Elering on näidanud initsiatiivi nii Eestis kui ka Baltikumi tasandil ja loonud elektri mõõteandmete kiireks ja mugavaks vahendamiseks andmevahetusplatvormi Estfeed. Estfeedi Andmeladu on infosüsteem, mis koondab kõik elektri müügi ja ülekandmisega seotud lepingud ning elektritarbimise mõõtepunktid ja mõõteandmed. Andmelao kaudu saab kiirelt ja mugavalt elektritarnijat vahetada, et kindlustada endale sobivaim pakkuja. Elektrienergia hulgiturud (päev-ette ja päevasisene elektriturg) on Euroopa tasandil juba hästi integreeritud. Järgmiseks suureks sammuks on reserviturgude ühendamise. Lähemate aastate jooksul liidetakse ühiseks üleeuroopaliseks turuks sageduse taastamise reservide regionaalsed turud. See samm suurendab konkurentsi reservide turul ning toob süsteemi töökindluse tagamise kulutused alla. Seoses sünkroniseerimisega mandriEuroopaga luuakse Balti riikides mitu uut süsteemiteenuste turgu. Need turud on vajalikud selleks, et Balti riikide süsteemihaldurid saaksid osta reservvõimsuseid, mis on vajalikud sageduse juhtimiseks mandri-Euroopa sünkroonalas.

Kõik need kohalikud algatused, arengusuundumused ja laiem riikidevaheline koostöö toetavad Eesti jätkuvat integreerumist Euroopa piiriülese elektrituruga, pakkudes meie turuosalistele võimalust saada osa veelgi taskukohasemast ja jätkusuutlikumast energiasüsteemist.